

АРХЕТИПИ – ЗМІСТОТВОРЧІ СКЛАДОВІ БІОГРАФІЇ МИТЦЯ

Микуланинець Л. М.

ВСТУП

Початок ХХІ століття ознаменувався складністю, суперечністю соціокультурних процесів, які переорієнтували суспільство від модерної до постмодерної парадигми, утвердили антропоцентризм. За цих умов значущості отримали питання самопізнання людства, організації його екзистенційного буття, усвідомлення особливостей колективного безсвідомого – стрижня самоідентифікації особистості, етносу, нації, homo sapiens.

Феномен архетипу пов'язує розмаїті дослідницькі стратегії, створює підґрунтя для міждисциплінарної взаємодії багатогранних сфер гуманітарного знання (психології, філософії, соціології, мистецтвознавства та ін.). Архетипи – найдавніші універсальні форми мислення. Вони виявляються через загальнозначущі образи, символи; виокремлюють типові зразки поведінки персони, соціуму; постають своєрідними кодами, дозволяючими розшифровувати цивілізаційні тексти. Останні концентрують, розкривають, тлумачать внутрішній світ особистості – творця і «споживача» мистецьких артефактів.

Культура не може функціонувати без деміурга, котрий інтерпретує її змістом власного існування. Його практика амбівалентна: унікальна, неповторна, індивідуалізована; разом з тим відображає архетипні моделі, нагальні в усі віки, зрозумілі представникам різних країн, релігій.

Майстер конструює картину світу за допомогою опусів, що з'являються у конкретний період буття, віддзеркалюють суб'єктивні переживання, емоції, й зовнішні епохальні перепитії. Значущість надбань метра актуалізовує увагу до біографії – наукового жанру, покликаного висвітлити багатомірний онтологічний простір. Вивчення літопису з позиції імплементації домінуючих архаїчних образів дозволяє опанувати філософію деміурга, реконструювати життєвий шлях, зрозуміти сутність шедеврів, простежити спадковість культурного поступу.

Фундаментальні дослідження архетипу містять праці зарубіжних вчених: К. Юнга, Р. Чейза, Н. Фрая, Дж. Хіллмана та ін. Сучасна національна наукова думка розвивається суголосно провідним європейським тенденціям, володіє ґрунтовною теоретико-

методологічною базою, де осмислено засади вказаного феномену (В. Даниленко, Н. Зборовська, А. Кримський, А. Шестак та ін.); осягнено архетип з історико-філософської (Л. Андрусів, О. Гордійчук, Н. Ковтун, А. Макарова та ін.), культурологічної (Л. Гоц, В. Личкова, А. Мухіна, І. Наумець, Т. Пуларія та ін.), мистецтвознавчої (О. Коновалова, Є. Корень, О. Куліш, О. Ференс та ін.) позицій; розкрито прояв у творчості українських майстрів (Х. Береговська, О. Данильченко, В. Драганчук, М. Жишкочич та ін.); виявлено їх експлікацію в літературних опусах (Л. Богданова, В. Кметь, Т. Лях, О. Романенко та ін.), музичній культурі (А. Гладішко, І. Зінків, М. Северинова, І. Чернова та ін.), образотворчому мистецтві (О. Вячеславова, М. Ковтун, А. Тарасенко, О. Храпчов та ін.) тощо. Попри значні здобутки гуманітаристики, питання репрезентації архаїчних образів літописом метра не розглядалися, що і визначає актуальність представленої розвідки.

Мета статті – простудіювати явище архетипу, виявити основні концепти, специфіку їх втілення у біографії митця.

Реалізація мети роботи уможливилась завдяки застосуванню низки загальнонаукових методів: аналіз, синтез, індукції, дедукція та ін. Під час дослідження було використано ряд підходів: біографічний – висвітлюючи етапи побутування майстра; культурологічний – вивчаючи взаємозв'язки між особистісними й соціальними параметрами існування метра; дискурсивний – співставляючи розмаїті погляди на феномен архетипу; аналітичний – осягаючи корпус робіт з проблеми статті; системного – комплексно опановуючи представлену квестію, теоретичного узагальнення – формуючи висновки праці та ін.

Наукова новизна – вперше виявлено особливості функціонування домінуючих архетипів у літописі деміурга; окреслено їх вплив на мистецьку стратегію.

1. Архетип як універсалії художньої культури

Аналізуючи антропологічні розвідки останніх років, можна констатувати появу значної кількості студій, де автори використовують дефініції «колективне несвідоме», «архетипи», «топоси», «міфологеми» тощо. Означені тенденції свідчать про бажання вчених усвідомити процес творчості через пізнання буття, ества митця.

Термін «архетип» (з грецької *arhe* – «початок» і *tipos* – «образ», тобто «першообраз») виник у античній, а згодом утвердився й ранньохристиянській філософії. Платон тлумачив його ідеальним прототипом всіх речей (ейдосом). У *medium aevum*, де головною була

тема Бога, вказаний феномен сакралізувався, оскільки надавав священного змісту багатьом образам, текстам.

Основоположником обґрунтованої теорії, утвердженої у науковому дискурсі, став швейцарський мислитель К. Г. Юнг («Архетипи і колективне несвідоме»)¹. На початку ХХ століття він виклав її постулати: універсальний міфологічний сюжет (наслідок безсвідомих процесів, зароджених ще в доісторичні періоди), притаманний більшості культурам, по різному ними інтерпретується, але не втрачає своєї семантики. Провідні якості архетипу: символічність, багаторівневність, стійкість, нерациональність, існування у глибинній пам'яті homo sapiens, самовідтворення, індивідуальний та колективний прояв тощо.

Цивілізація похідна від архетипів, вона відображає найбільш вагомі, вічні ідеї, що слугують простором для традиційних, інноваційних сенсів, проте не можуть повністю досягатися, бо мають безсвідому природу. Архаїчні образи пов'язані із осмисленням культури, її засад, цінностей, а також перебувають у тісному зв'язку із еством людини. Через пізнання надособистісних явищ архетипи наближають персону до усвідомлення власного буття, сприяють самовдосконаленню, самореалізації, епохальної фіксації «Я» концепції й т.д.

Життєтворчість обумовлена вказаними феноменами. Вони конструюють психіку, емоційно впливають, визначають поведінку людини; проявляються у вигляді культурних символів, міфів, виражаються конкретну креативну діяльність постаті.

Дослідження архетипів – цивілізаційних універсалій, що відображають глибинні рівні свідомості персони, допомагають осягнути нетривіальних художніх ідей, допомагають опанувати змістові концепти практики майстрів. Архаїчні образи продукують сталі семантичні структури, актуальні для різних віків, народів. Разом з тим, їх варіативне наповнення, прочитання залежить від аксіологічних засад доби, в яку вони декодується. Сила архетипу дозволяє подолати часові рамки існування мистецького артефакту, осучаснити його, тим самим вразити реципієнта.

Один із постулатів концепції К. Юнг передбачає розгляд художнього тексту з психологічної позиції². Такий підхід уможливило віднайти елементи колективного підсвідомого – первообразів цивілізаційної енергії. Творчість, на думку мислителя, – плацдарм, що сприяє зміні архетипів. Оскільки біографія митця – вербальна / текстова оповідь індивідуальної концепції життя, то її також можна інтерпретувати «написом», котрий містить вищезазначені характеристики. Жанр

¹ Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.

² Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.

трансляє універсальні антропологічні змісти, дає ключ осягнення креативної персони.

Головне завдання літопису – відтворення історії поступу людини, трансформації зовнішніх чинників буття у феномени внутрішнього існування. Кожне життя можна сприймати предметом інтерпретації. Особливо це актуально для митців, чії опуси – цивілізаційні надбання, приклад самореалізації. Хроніки виходять за межі довідки про факти приватного побутування, постають особливою оповіддю про культуру, еру, людство.

Біографія генія поєднує документальність, й своєрідний тип розповіді, який не тільки фіксує події, а нібито творить їх заново. Завдяки такому підходу реципієнт реконструює самотність, художню свідомість, систему цінностей, міфологію суб'єкта, перетворює означені чинники на суспільне надбання.

Найбільш універсальні архаїчні образи становлять фундамент мистецтвознавчої літописної оповіді. Це пояснюється тим, що персонологічний наратив спрямований віддзеркалювати ество особистості, її соціальне буття, оточення, епохальну обстановку й т.д. Тобто він відображає дійсність крізь призму онтології деміурга.

Конструюючи життєпис майстра, автор звертається до певних концептів, характеризуючих важливі віхи існування людини: народження, життя, смерть, воскресіння (утвердження вічності метра через створені ним художні артефакти). Навколо їх смислового наповнення формуються базові архетипи, котрі реалізуються біографією. Вони дозволяють глибинно пізнати світогляд персонажа, національні особливості, менталітет тощо. За допомогою архетипів маестро інтегрується в безперервний історичний розвиток, стає носієм духовних устоїв предків, героєм своєї й послідуєчих віків.

2. Домінуючі архетипи раннього періоду біографії митця

Пізнаючи життєпис креативної персони, вчені традиційно виділяють основні етапи. Це сприяє виокремленню ключових моментів побутування, детальному студюванні чинників, вплинутих на вироблення, кристалізацію екзистенційної позиції. Загальноприйнятим є: ранній – особистісне, професійне становлення, формування «Я» концепції, творчого стилю, поява перших опусів; зрілий – утвердження власної філософії, професійної майстерності, знакових надбань; пізній – підведення творчих, онтологічних підсумків. Якість переживань кожного залежить від підсвідомо сприйнятих, засвоєних архаїчних образів, відображених у психології, світогляді діяча; сімейної атмосфери, соціокультурної обстановки доби тощо.

Ранній період (приблизно 18–25 років) охоплює дитинство, юність. Вагомість вказаної фази розвитку особистості звертає дослідницький ракурс до студіювання домінуючих архетипів, що визначатимуть онтологічну стратегію митця.

Починається життєпис констатуванням факту народження. Це фундаментальний концепт, котрий в українській мові має спільні етимологічні риси зі словами «рід», «родина», вказує на приналежність персони конкретній групі людей. Остання формує кругозір, тип поведінки, закладає основи подальшого самоствердження. Саме тому при побудові індивідуальної літописної оповіді автор детально характеризує сімейну обстановку, стосунки між членами родини, ідеали, сповідувані ними. Зазначені чинники консолідується навколо архетипу «дім», котрий віддзеркалює первинну точку буття, безпечного, упорядкованого духовного простору, що органічно вписується у природу, захищає людину від хаосу небуття.

Національний науковий дискурс зазначену дефініцію тлумачиться крізь призму міфологічно-релігійної свідомості: ментальне осереддя сім'ї (родини), місце де розпочинається і закінчується життя; зберігаються традиції, дух пращурів. Це своєрідний мікrokосмос – символ любові, захищеності, турботи, гармонії, спокою. Часто образ асоціюється з рідною землею, малою Батьківщиною.

З вказаним архетипом пов'язані аксіологічні виміри існування, оскільки провідні морально-етичні постулати, якими митець послуговується закладаються в батьківській хаті. Тут кристалізується характер особистості, відбуваються знакові події дитинства, котрі визначають філософію, соціальну поведінку, впливають на взаємовідносини з іншими людьми, скеровують вибір творчих тем, спосіб їх вираження.

У літописній оповіді архетип дому варто виявити розлого, оскільки він уможливило простежити духовний простір майстра, зрозуміти механізми формування як суб'єкта культури. Досі представниками класичного мистецтвознавства своєрідно висвітлюється уклад сім'ї. Зазвичай він описується коротко, послуговуючись усталеними вербальними конфігураціями (ілюструються умови становлення, сфера діяльності батьків тощо), при тому «малюється» ідеалістичний світ. Натомість думки, враження, знання, ціннісні орієнтири, релігійність (атеїзм), набуті у ранньому віці – дозволяють усвідомити здобутки демурга.

Опозиційним архетипу дому є шлях, який відводить метра від рідної оселі, задля віднайдення самостійних художніх обривів. В життєписі концепт означається випробуваннями, суперечностями,

стражданнями, боротьбою, а наслідок – самоствердження. Це символ безкінечного пошуку, свободи, визнання. Завдяки цьому архетипу автор розкриває вольовий, емоційний стрижень героя, показує здатність боротися із страхами, зовнішніми перешкодами. Протиріччя дому, путі – рушійна сила поступу маестро. Недарма мистецтвознавча традиція синонімом терміну «біографія» використовує «творчий шлях». Таким чином онтологія діяча тлумачиться складною дорогою до самого себе.

Вказаний феномен починає функціонувати у ранній період життя, й червоною ниткою проходить через всі фази існування. Можна припустити, що шлях не закінчується навіть смертю маестро, бо через побутування опусів путь ніколи не завершується.

Конструюючи літопис митця, вагоме значення дослідники надають висвітленню архетипу матері – найріднішої, найдорожчої людини, яка вплинула на становлення ментальності, морально-психологічних устоїв, духовного простору деміурга. Її силует, реальна (або уявна) присутність супроводжує майстра протягом буття, часто стає однією з тем творчості, уособлює любов, жертвовність, ніжність, доброту, милосердя, щастя й т.д.

Означений архаїчний образ не завжди є втіленням позитивних переживань. Іноді з ним пов'язана емоційна залежність героя, поглиненість індивідуальності, відстороненість від власних потреб, заради слідуванні волі матері. Її надмірне панування над свідомістю діяча приводить до невпевненості, поступливості, скромності, ігноруванні особистих інтересів, неможливості рішуче заявити про себе в соціуму.

Незалежно від взаємовідносин із ненькою, її облік – джерело натхнення, звідки метр черпає ідеї, репрезентуючи жіночий портрет (подруги, дружини, доньки, сестри й т.д.). Стосунки з мамою моделюють поведінку маестро в сім'ї, сприяють (заважають) побудові гармонійного мікрокосмосу.

Силует мами тотожний образу Батьківщини. Для деміурга національна приналежність визначальна (свідчення – біографії романтиків), оскільки він надихається народними витоками, опусами ілюструє зв'язок із локусом, його природою, людьми. Рідний терен – місце життєдайної сили, там відновлюється духовна рівновага, здобувається відчуття безпеки. Саме тому дослідники онтології детально описують у якій країні сформувався метр, студіюють її соціокультурну, історичну ситуацію, релігію тощо.

Архетип матері актуалізовує постать батька. В залежності від національних традицій, феномен отримує різноманітну експлікацію. До прикладу, українська ментальність цей концепт наділяє активною життєвою позицією, авторитетністю, раціональним початком, вмінням

брати відповідальність за себе й оточуючих, бути міцною опорою для родини, упорядковувати дійсність³. Таго відводить дитину від затишного материнського світу, стимулює рухатися власною бутійною дорогою.

Професійне становлення майстра ґрунтується на культурні засади попередніх епох, осягненні різноманітних творчих стилів, напрямів. Вони – основа кристалізації самосійної мистецької парадигми діяча, яка визначить його цивілізаційну цінність. Дуже важливо, щоб на етапі студіювання він зустрів мудрого вчителя, здатного відкрити потаємні художні світи, поділитися набутиим креативним досвідом, власним прикладом показати радість спорідненої праці. Біографії майже усіх видатних постатей повідомляють про знакового наставника, визначившого вектори розвитку таланту.

Архетип вчителя консолідує досвід минулого, прогнозує перспективи розгортання майбутнього; направляє досягати результату (але емоційно не прикладати, оскільки шлях до знань – самодостатній, цікавий процес). Вказаний образ уособлює терпіння, об'єктивність, розуміння, довіру; через нього в життєтворчість вихованця інтегруються традиції, прививаються базові антропологічні ідеали.

Значений концепт може нести і негативний зміст: жорсткість, засудження, контроль, невміння прийняти успіх учня, нав'язування мистецьких стандартів й т.д. Тоді біографія маестро свідчить про нелегкий путь долаання психологічних травм, бажання довести власну значущість, еволюцію завдяки протиставленню свого мікрокосмосу «Я» концепції наставника.

Архетип любові (кохання) – домінуючий всієї світової культури, закономірним є його імплементація літописом митця. Вказане поняття ілюструє здатність людини зберігати цілісність, взаємодіючи з оточуючими, можливість вийти за межі індивідуального побутування, відчутти спорідненість світові, «подарувати» турботу іншому індивіду. Образ супроводжує майстра на всіх етапах буття. Проте перше свідоме входження в онтологічний простір деміурга відбувається у ранньому віці. Проявляється через батьків, родину, наставників; ознаки – служіння, безкорисливість, самовіддача, самопожертва.

Концепт об'єднує найкращі події життя людини, приєднує її Вічності, надає змісту існуванню. Кохання (любов до протилежної статті) стає межею, що відділяє дитинство й зрілий період існування.

³ Андрусів Л. Архетип-батька: історико-філософський аналіз. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім "Гельветика", 2019. Вип. 24. Том 1. С. 4 – 8.

Адже його виникнення примушує героя дорослішати, бути відповідальним, усвідомлювати недосконалість світу, переживати власну обмеженість. Любов – екзистенційна подія, яка трансформовує ество персони. Тому конструюючи біографію, автор акцентує увагу не тільки на факт її присутності, але і виявляє онтологічні результати почуття.

3. Провідні архаїчні образи зрілого та пізнього етапу життєпису майстра

Зрілий етап (у християнській та іудейській традиції 33–70 років) характеризується інтенсивністю всіх сфер діяльності, появою знакових опусів, утвердженням власної філософії, прокладанням нових мистецьких доріг тощо. Це найбільш тривала, суперечлива, неоднорідна стадія буття метра, наслідком якої, зазвичай, є: осягнення вагомості практики, відповідальне ставлення до трансльованих ідей; саморефлексія, зосередженість життєвої енергії на опусах; свідомо якісна трансформація світу через відповідальну культуротворчу роботу, бажання передати накопичений досвід наступним поколінням реципієнтів, залишити слід в історії. У зазначений період деміург відчуває себе героєм, активною постаттю віку, оракулом вічних сенсів⁴.

Архетип героя як концепт сформувався у психоаналітичній традиції завдяки вченню К. Юнга. Його сутність – побудова образу «надлюдини», наділеною унікальними здібностями. Він є емблемою духовного росту, розвитку свідомості, продуктивного пошуку; символізує мужність, прагнення боротися зі всілякими негараздами, відстоювати власну позицію; уособлює сили добра, моральності, краси; демонструє свободу поглядів; показує здатність бути мудрим наставником, суспільним дороговказом й т.д. Культурний герой – видатна особистість, здатна посприяти духовній еволюції народу.

Закономірно, вчений конструюючи біографію метра, інтерпретує його непересічною постаттю, тому життєписний наратив «малює» «досконалого» діяча, надаючи дещо прикрашені обриси. Автор робить так тому, що творчий портрет вибудовується не тільки з метою ретрансляції буття, але і задля підтримання соціокультурної гармонії, оскільки її суб'єкт одночасно втілює типові, унікальні властивості епохи, країни. Персонаж літопису, побутує в умовах ідеалізації (адже дослідник збагачує жанр, міфотворчими фактами), здійснює вчинки (художні артефакти) необхідні homo sapiens, створює нові цінності,

⁴⁴ Mykulanynets, L., Zhyshkovych, M., Bassa, O., Kachur, M., & Dikun, I. (2023). Biography as a factor of shaping the artist's creative style. *Amazonia Investiga*, 12 (67), 30 – 37.

здатні підтримувати трансформацію світу⁵. Його онтологія – форма виявлення возвишеного. Хроніки метра транслюють архетип героя – цивілізаційної моделі, духовного орієнтира. Він, на думку загалу, здатний подолати екзистенційні негаразди, скерувати вектор розвитку мистецтва. Цей концепт вибудовується із реальних фактів життя, котрі отримали філософсько-поетичну, наукову експлікацію, багаторазове переосмислення.

Кінець ХХ століття ознаменувався входженням у персонологічний дискурс архетипів, відображаючих цивілізаційні трансформації. Після історичного забуття повертається концепт генія – цілісної особистості, наділеної вищим онтологічним призначенням, носія елітарності, практика якого протиставляється масовості. Він оригінально бачить традиційні ситуації, пропонує нетривіальне вирішення проблем. Посилення уваги до вказаного концепту обумовлене: послабленням ролі різноманітних соціальних інституцій, неможливістю ними вирішувати глобальні квестії; необхідність персони, спроможної апелювати банальності, виступати етичним, моральним еталоном тощо. Введення в біографію постмодерністського майстра архетипу генія покликане відкрити автентичну реальність, тим самим досягнути таємниці людського існування, адже деміург завжди осмислювався транслятором вічних сенсів.

Приналежність означеного образу зрілому періоду побутування метра (а не пізньому) також пов'язане із сучасною цивілізаційною ситуацією, котра, зазвичай, не цікавиться старістю. Візуальне мистецтво сьогодення пропагує молодість, буйство життя. Утверджується стереотип: геніальний – суб'єкт наповнений енергією, володіючий значними ресурсами (віковими, креативними).

Студіювання архетипів показує відсутність концепту успіху. Проте наш власний досвід засвідчує: практика особистості направлена на результат, маестро прагне, щоб робота була продуктивною. Її індикатором не обов'язково тріумф самого деміурга. Іноді ціль – поступ наукового дискурсу, віднайдення нових мистецьких шляхів, розвиток культури, формування молодого плеяди метрів й т.д.

Біографія майстра пізнього періоду існування часто містить архаїчний образ мудрого старця. Його характеристика: усамітненість, софійність, закритий спосіб життя, неквапливість, магічна сакральність. У бутті знакового діяча етап визначається саморефлексивністю, «отриманням» статусу патріарха, наставника, думка якого формує цінності, ідеали. Активність метра із зовнішніх вимірів скерується до

⁵ Микуланинець Л.М. Міфотворчість як складова життєпису митця. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2019. №4. С. 133 – 136.

внутрішніх, інтенсифікуються онтологічні роздуми, філософські узагальнення. Зазначені процеси впливають на творчий стиль, він стає більш камерним, інтимним, простим, автобіографічним (через самоцитування, алюзії, ремінісценції); вибір сюжетів позначений неминучими квестіями (Бог, смерть, безсмертя, цивілізація, людство й т.д.). Аналізована фаза – підбиття підсумків, тому «слова» деміурга сприймаються особливими посланнями homo sapiens.

Життєпис завершується смертю, яка надає логіку і направленість побутуванню, є необхідним компонентом «канонізації» людини. Представлений феномен вибудовує екзистенційний вектор біографії, гармонізовує картину всесвіту. Майстер має особливі «стосунки» із цим феноменом, оскільки його існування не закінчується фізичним відходом (створені шедеври роблять його безсмертним). Разом з тим думки про кінечність, усвідомлення її неминучості, долання страху перед цим явищем – формує онтологічну концепцію діяча. Вона опосередковано проілюстрована опусами, і у різні періоди своєрідно художньо виражається. Смерть наскрізною лінією проходить через практику метра, і навіть якщо він свідомо не торкається її образу, це також наслідок специфічного відношення до означеної проблематики.

Часто автор літописного наративу вказаний концепт висвітлює результатом буття особистості, а тому викликає роздуми про творчу спадщину, усвідомлення культурної ролі, можливості здобути безсмертя через здобутки. Рефлексії актуалізують надбання діяча у різні епохи, роблять їх цікавими, непізнаними, сучасними. Вони викликають інтерес побутуванням деміурга, стимулюють дослідницькі розвідки, нівелюють факт кінечності існування. Таким чином архетип смерті постає символом життя, вічності (хоча й не матеріальному вимірі).

Історично так склалося, що біографія майстра, репрезентуючи життєтворчість, формує позитивний імідж героя, демонструє бажання досягти особистісний ідеал. Для цього подаються архетипи, здатні реалізувати зазначену місію. Однак у онтології метра побутують й негативні архаїчні образи, проявлені бінарними конструктами: дім й чужина; любов й ненависть; мудрість й підступність; герой й антигерой. Їх протиставлення уможливує об'ємніше розкрити постать, сприяє показу суперечності людського ества, багатогранності почуттів, переживань. Окрім того реципієнт хронік зможе глибше пізнати власне «Я» через взаємодію з «Ти» метра.

На певному етапі життєтворчості митця той чи інший архетип є визначальним, проте домінуючі концепти одного періоду проявляються у іншій стадії буття. Наприклад: смерть може бути провідним в юні роки побутування (яскраві приклади – біографія В. А. Моцарта: пишучи

листи татові, описує страх смерті, її постійне відчуття; втрата Й.С. Бахом у ранньому віці батьків стала символом, пронизуючим багато опусів композитора й т.д.).

Наведений список архетипів, проявлений хроніками майстра, не є повним. К. Юнг зазначав: їх кількість рівнозначна життєвим ситуаціям⁶. Тобто, вивчаючи життєтворчість окремого деміурга, можна виділити ті архаїчні образи, які були ключовими в конкретно його побутуванні (самотність, жертвність, фатум, гра, мандри та ін.). Також вони здатні епохально трансформуватися, тому потребують вікового перегляду, експлікації. Ми свідомі того, що навіть формальний перелік архетипів неможливий. Завжди залишається культурний потенціал, дозволяючий знаходити нові сенси, спроможні декодувати біографічний текст, розгортати онтологію митця у безперервному часовому просторі. Тому заявлена проблематика актуальна, і може мати велику кількість сучасних мистецтвознавчих інтерпретацій.

Представлена стаття закладає основи подальшого вивчення архетипів як змістових елементів життєтворчості майстра. Перспективним є розвідки, котрі б висвітлювали домінуючі архаїчні образи імплементовані опусами деміурга.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє констатувати: архетип – базовий елемент людської психіки, який виражає колективне несвідоме, сприяє осягненню багатограних форм діяльності homo sapiens. Архаїчні образи – першоелементи культури, що проявляються через вічні символи, міфи. Їх ознаки: присутність в мистецтві різних епох, усталена семантика, трансформація первинної сутнісної моделі, можливість транслювати модерні сенси, емоційний вплив на реципієнта, й т.д.

Архетипи – основа конструювання біографії митця, оскільки репрезентують екзистенційні змісти, визначають буттєву стратегію персони, пояснюють особливості соціальної поведінки, вибір художніх тем тощо. Будуючи літописну оповідь, автор виділяє провідні онтологічні етапи: народження, життя, смерть, воскресіння. Розуміння смислового наповнення можливе завдяки базовим архаїчним образам. Вони інтегрують метра до безперервного історичного розвитку, допомагають стати носієм устоїв предків, передавати їх наступним поколінням.

У біографії майстра досліджуваний феномен представлений значною кількістю концептів. Ранній період: дім – ілюструє затишний родинний простір, оповитий турботою, спокоєм гармонією; шлях – символізує

⁶ Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.

вічний пошук власного «Я», самоствердження через випробування; мама – уособлює найріднішу людину, універсальну жінку (неньку, сестру, дружину), Батьківщину, демонструє ніжність, захищеність й т.д.; батько – позначає мужність впевненість, відповідальність; вчитель – консолідує мистецький досвід, вмотивовує займатися творчістю; любов – окреслює цілісність, жертвовність, вміння дарувати себе іншим. Зрілий, пізній етап характеризується наступними архетипами: герой – ідеальний персонаж культури, суспільний орієнтир, транслятор духовних цінностей; геній – унікальна постать, здатна вирішувати цивілізаційні виклики; мудрий старець – авторитетний діяч, його практика є надбанням homo sapiens; смерть – підсумок існування, що дозволяє перейти у Вічність, досягти безсмертя. Представлений перелік неповний, будь-яка бутійна ситуація спонукає проявлення нового архаїчного образу.

АНОТАЦІЯ

Соціокультурні процеси ХХІ століття актуалізують антропологічні питання, пов'язані із екзистенційним буттям, усвідомленням особливостей колективного безсвідомого як стрижня самоідентифікації індивідуума, суспільства. Архетип – унікальний феномен людства, котрий позначає універсальні першообрази, що в трансформованому вигляді функціонують у всі історичні епохи, складають ядро цивілізації, виражають вічні квестії. Оскільки суб'єктом і об'єктом культури є креативна персона, то її життєпис фіксує не тільки розмаїті сфери приватного побутування, але й вагомі віхи існування homo sapiens. Хроніки митця виражають основні світоглядні концепти, пояснюють зміст творчості, демонструють спорідненість із духовними процесами різних віків. Серед домінуючих архаїчних образів літопису майстра виділяємо: дім, шлях, мати, батько, кохання, герой, геній, мудрий старець, смерть й т.д. Цей перелік неповний, оскільки їх кількість, на думку К. Юнга, рівнозначна життєвим ситуаціям. Архетипи володіють потенціалом, дозволяючого знаходити філософські сенси, здатні декодувати біографічний текст, розгортати онтологію метра в безперервному часовому просторі.

Ключові слова: архетип, біографія митця, художня культура, мистецькі артефакти,

Література

1. Андрусів Л. Архетип-батька: історико-філософський аналіз. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім

"Гельветика", 2019. Вип. 24. Том 1. С. 4–8. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/24.1766>

2. Асталаш Г.Л., Микуланинець Л.М. Творчий портрет як спосіб пізнання особистості митця. *Modern Ukrainian musicology: from musical artifacts to humanistic universals : Collective monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021, 111 – 125. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-6>

3. Євтушенко І.В. Вираження архетипів в культурі. Режим доступу: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26472/Evtushenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Кравченко А.А. Архетипи учителя: ідея, образ, відповідальність: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 421 с.

5. Макарова А. Категоріальний апарат архетипного підходу: соціально-філософський аспект. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. Дніпро, 2020. Том 29 № 2. С. 32 – 41. DOI: 10.15421/272019

6. Микуланинець Л.М. Міфотворчість як складова життєпису митця. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2019. №4. С. 133 – 136. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2019.191349>

7. Северинова М.Ю. Архетипи в культурі у проєкції на творчість сучасних українських композиторів : монографія. К. : НАКККіМ, 2013. 300 с.

8. Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.

9. Mykulanynets, L., Zhyshkovich, M., Bassa, O., Kachur, M., & Dikun, I. (2023). Biography as a factor of shaping the artist's creative style. *Amazonia Investiga*, 12 (67), 30 – 37. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.3>

Information about the author:

Mykulanynets Lesia Mykhaylivna,

Candidate of Arts, Associate Professor,

Piano Teacher

Municipal Institution "Mukachiv S. Marton art school"

2, Augustin Stefan str., Mukachevo, 89600, Ukraine